

1. Вовк В. Н. Языковая метафора в художественной речи / В. Н. Вовк. – Киев : Наук. думка, 1986. – 142 с.
2. Гоголь Н. В. Мертвые души : поэма / Н. В. Гоголь. – М. : Просвещение, 1982. – 256 с.
3. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова) / Т. Р. Кияк, О. Д. Огуй, А. М. Науменко. – Вінниця : Нова кн., 2006. – 592 с.
4. Скляревская Г. Н. Языковая метафора в словаре. Опыт системного описания / Г. Н. Скляревская // Вопросы языкознания. – 1987. – № 2. – С. 58–66.
5. Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды / В. Н. Телия // Языковая номинация: виды наименований. – М. : Наука, 1977. – С. 129–221.
6. Уфимцева А. А. Лексическая номинация (первичная нейтральная) / А. А. Уфимцева // Языковая номинация: виды наименований. – М. : Наука, 1977. – С. 5–85.
7. Beardsley M. The Metaphorical Twist / M. Beardsley // Philosophy Phenomenol. Res. – 1962. – № 22. – P. 293–307.
8. Black M. Models and Metaphors: Studies in Language and Philosophy / M. Black. – New-York, 1962. – 267 p.
9. Gogol N. Die toten Seelen / Nikolai Gogol. – Zürich : Diogenes Verlag, 1977. – 366 S.
10. Wheelwright Ph. Metaphor and Reality / Ph. Wheelwright. – Bloomington : Indiana Univ. press, 1967. – 192 p.

Базова Віра. Проблема перекладу метафори в художньому тексті (на матеріалі німецького перекладу поеми М. В. Гоголя «Мертві душі»). Стаття присвячена розгляду метафори як явища вторинної номінації та поглядів на її сутність і системний статус. Проаналізовано також роль і місце метафори в художньому висловлюванні та можливості її відтворення у перекладі на матеріалі німецького перекладу поеми М. В. Гоголя «Мертві душі».

Ключові слова: вторинна номінація, метафора, сутність, статус, переклад, експресія, інформація, асоціація.

Bazova Vira. Translation Problem of Metaphor in a Literary Text (Based on the German Translation of Nikolai Gogol's Poem "Dead Souls"). The article is dedicated to the investigation of metaphor as a matter of secondary nomination and views on its essence and system status. Also the role and place of the metaphor in literary work and ways of its translation reproducing the material based on German translation of the poem by Nikolai Gogol "Dead Souls" are analyzed. The paper summarizes research experience on the use of metaphors. The use of metaphors in translation is discovered largely to depend on the interpreter, and that only about 2/3 of the original metaphors by translation is saved. The article deals with the problem that one of the most common drawbacks in the translation, which weakens the emotional and expressive power of metaphor, is to replace it by a comparative construction. We discovered that by translation of metaphor the sense of proportion should be considered, i. e. anything new that is not in original should be not invented.

Key words: secondary nomination, metaphor, essence, status, translation, expression, information, association.

Стаття поступила в редколлегию
07.04.2014 г.

УДК 821.161.2

Христина Гаврилюк

Відтворення фразеологізованих концепт-реалій поеми «Енеїда» І. Котляревського в іншомовних перекладах (на основі назв страв)

Статтю присвячено аналізу способів відтворення фразеологізованих концепт-реалій (осьовий елемент – назва традиційної страви) у перекладах поеми «Енеїда» І. Котляревського. Встановлено закономірності відтворення первинної чи вторинної конотацій різними мовами залежно від їхньої історико-генеалогічної спорідненості чи віддаленості.

Ключові слова: поема «Енеїда», фразеологізована концепт-реалія, концептуальне наповнення, вторинна конотація, спосіб перекладу.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. Поняття «реалія» та «концепт» характеризуються тісною взаємозалежністю у рамках художнього тексту. Тут

реалія відображає основний текстовий та словесний вияв концепту. Концепт, натомість, – це ментальний, культурний та філософський невербальний вияв реалії. Концептуальне наповнення поеми «Енеїда» І. Котляревського виявляється передусім через численні реалії поеми. Додаткової експресивності йому додають групування у кластери та фразеологізація реалій, що також сприяють набуттю реаліями вторинного концептуального значення і, відповідно, впливають на спосіб їхнього відтворення в поемі. Зокрема, у сталих зворотах чи фразеологізмах назва, з якої формується реалія, більше не є самостійною одиницею, а лиш формантом більшої концептуальної структури. Тому в перекладі стає важливо відтворити не роздільні денотативні, а комплексне конотативне значення.

Наявність різномовних та різночасових перекладів поеми дає змогу відстежити основні тенденції у відтворенні фразеологізованих концепт-реалій, узявши до уваги як лінгвістичні (генеалогічна спорідненість чи віддаленість аналізованих мов перекладу), комунікативні (проекція на автора/читача), так і етномовні (асинхронія оригіналу та перекладів, еволюція концепту) фактори. Для аналізу було обрано англійський (Б. Мельник), німецькомовний (І. Качанюк-Спех), польськомовний (П. Купрись) та два російськомовні (І. Бражнін, В. Потапова) переклади поеми.

Мета нашого дослідження – відстежити основні тенденції відтворення фразеологізованих концептів «Енеїди» І. Котляревського в різних її перекладах. Для досягнення цієї мети передбачається розв'язання таких завдань:

- виокремити найвиразніші в концептуальному плані фразеологізовані реалії поеми;
- здійснити порівняльний аналіз способів їхнього відтворення в перекладах з огляду на збереження/заміну денотату, збереження первинної/вторинної конотації.

Кількість реалій у поемі надзвичайно велика, тому, безперечно, потребується категоризація, а потреба в деталізованому вивченні вимагає виокремлення для аналізу певного їх пласту. Керуючись класифікацією С. Влахова та С. Флоріна [2], за безпосередній об'єкт нашого дослідження приймаємо етнографічні побутові реалії, а саме пласт традиційних страв, що виступають осьовими елементами фразеологізованих зворотів. Оскільки ми розглядали взаємозалежність у перекладах первинної та вторинної конотації концепт-реалій, тобто як власне специфічних одиниць, так і фразеологічних компонентів, то в питанні їхнього перекладу в цьому дослідженні рівною мірою керувалися класифікацією способів перекладу реалій Р. Зорівчак [5] та відтворення фразеологізмів І. Корунця [6].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Архетип *хліб-сіль*, обрядовий атрибут українського патріархального побуту, вжито в поемі сім разів. Ще двічі він латентно мається на увазі й уживається в однокомпонентній формі для уникнення повторення в сусідніх рядках: «Поставила тарілку з хлібом перед старим Еолом-дідом» [8, с. 17], «Впусти! Я хліба не цураюсь» [8, с. 128].

Хліб, обрядова страва особливого статусу, супроводжує українця крізь усе його життя, від народження до смерті. В «Енеїді» хліб у тій чи іншій формі є на кожному бенкеті, навіть на найменшій трапезі. *Хліб-сіль* у поемі – синонім визнання, поваги та прохання про прихильність того, кому підноситься, а ритуал їхнього піднесення часто супроводжується поклоном, що засвідчує шанобливість. Хліб та сіль слугує підтвердженням суспільно-родинних зв'язків, які з давніх-давен закладено в основу громади. Наприклад, Юнона, просячи в Еола сприяння у перешкоджанні Енеєвим планам, підносить йому тарілку з хлібом-сіллю. При цьому вона не випадково двічі називає його сватом (точніше, звертається «пане-свате»). Сватами здавна величали не тільки родичів нареченої чи нареченого, чоловіка чи жінки, а будь-кого, з ким єднала якась спільна справа, угода. Підношення хліба з сіллю в такому разі символізувало фактичне укладення угоди. Хліб-сіль підносять незнайомцям чи дорогим гостям на знак пошани та гостинності. Вшанування хлібом-сіллю – загальнослов'янська традиція, характерна також для балтійських та балканських народностей. Її значне поширення зумовило і те, що цю традицію знають у західному світі, тому обігравання цих двох компонентів не становить труднощів у жодному з аналізованих перекладів.

У перекладних відповідниках збереження чи заміна денотата зазвичай тісно залежить від мови перекладу. У близьких мовах, як-от польській та російській, денотат збережено поряд із конотатом, оскільки йдеться про аналогічні концепти, рівною мірою характерні для польської та російської культур. Натомість в англійській та німецькій мовах основними способами є або калькування інтернаціоналізованого концепту, або ж конотат збережено за рахунок описового чи гіперонімічного перекладу, де заміна денотата зумовлена потребою відтворення найсильнішого в конкретному контексті конотаційного компонента. Основними конотаційними значеннями концепту «хліб-сіль» у поемі є:

- плата за гостинність, вдячність за теплий прийом, як в епізоді розлуки Енея та Дідони: «От так за хліб, за сіль ти платиш?» [8, с. 35], «Is that how you pay for my bread?» [8, с. 35], «Ist dies der Lohn für meine Güte?» [17, с. 17], «Za chleb, za sól mi tak odplacasz» [18, с. 40], «За хліб, за соль так расквитаться!» [9, с. 5], «За хліб, за соль наместо платы...» [10, с. 11]; в епізоді відбуття Енея з царства Ацеста: Ацесту «за хліб подякував, за сіль» [8, с. 66], «He went to see Acestus / To thank him for his bread and salt» [8, с. 66], «Bedankte sich für Brot und Salz» [17, с. 44], «Za chleb, za sól mu podziękował» [18, с. 63], «метнувся, / За хліб, за соль благодарить» [9, с. 13], «поспешил сказать Ацесту: / «Спасибо, мол, за хліб, за соль!» [10, с. 25];
- гостинність, теплий прийом, як в епізоді зустрічі Латина з троянськими послами: «Прошу Енею поклоняться / І хліба-солі не цуратись, / Кусок останній розділю» [8, с. 133] – «I welcome you with cordiality, / Stay here, enjoy our hospitality. / I want to share with you / Our land and our bread» [8, с. 133], «Entbietet meinen Gruß Aeneas, / Empfangen soll er Brot und Salz, / Will auch das Letzte mit ihm teilen» [17, с. 107], «dla Eneasza/ Przekazać ukłon proszę bardzo / I chlebem – solą nie pogardząc, / Ostatnim kęsem się podzielę» [18, с. 122], «Поклон Энею, а дотолє / Прошу отведаť хлеба-соли, / Куском последним поделюсь» [10, с. 62], «Прошу Энею поклониться, / Моих щедрот не сторониться, / С ним кус последний разделю» [9, с. 32]. Останній рядок цієї фрази звучить особливо парадоксально з огляду на те, що Латина перед тим названо «старим скупиндею», що «дрижав, як Каїн, за алтин» [8, с. 120]; «Не поцурайтесь хліба-солі» [8, с. 168] – калька «Do not reject my bread and salt» [8, с. 168], «Ihr dürft nicht Brot und Salz verschmähen» [17, с. 137], «Lecz nie pogardzcie chlebem, solą» [18, с. 150], «Прошу отведаť хлеба-соли!» [9, с. 41], «Не погнушайтесь хлебом-солью» [10, с. 79];
- візит – родинний, як в епізоді відвідин Юноною Еола (у «Коментарі» О. Ставицького до поеми пояснено, що «коли молодиця йде в гості, то, за звичаєм, вона дарує хазяїнові хлібину, притому спечену у власній печі» [7, с. 219]: «Взяла ... хліба з сіллю на тарілку» [8, с. 17], «With bread and salt» [8, с. 17], «Brot und Salz» [17, с. 4], «der Teller mit dem Salz und Brot» [17, с. 5], «Zgarneła / Chleb, sól na talerz...» [18, с. 26], «talerz z chlebem, solą» [18, с. 26], «хліб-соль в тарелке прихватила» [9, с. 1], «хліб-соль» [10, с. 3], або дружній: «Еней послав поклон оддати / І з хлібом, з сіллю і з другими / подарками предорогими» [8, с. 128], «He, Aeneas-Lord, and his subordinates / Were bowing to the Royalty in adoration. / They (Aeneas' delegates. – X. G.) came with bread and salt, / And many gifts they would exalt» [8, с. 128], «Aeneas seine Boten schickt; / Mit Brot und Salz sind sie gekommen / Und manchem kostbaren Geschenk» [17, с. 103], «Ich (posłów. – X. G.) z chlebem, solą śle, z innymi/ Podarunkami najdroższymi, / By króla poznać jak przystało» [18, с. 117], «...хлебом-солью и другими / Подарками предорогими / Латинян он (Еней. – X. G.) почтить спешит» [9, с. 31], «Для первого знакомства просит / Принять хлеб-соль и преподносит / Подарки дорогие вам» [10, с. 59].

Незважаючи на сакральний зміст концепту *хліб-сіль*, І. Котляревський десекрує і його, як десекрує всі традиційно шановані речі: «...од Енея єсть послы, / Із хлібом, з сіллю причвалали, / Та і подарки принесли, / Хотять Латину поклониться, / Знакомитись і подружитись» [8, с. 128]. У всіх перекладах, окрім англійського, збережено недбалість висловлювання, гротескне спотворення образу, занижений стиль оповіді, який досягається одним-двома словами низького лексику. Порівняймо: «...from Aeneas came a delegation / With bread and salt and things of gold, / A very valuable donation, / And that their aim was to salute / The ruler with a good repute» [8, с. 128], «Mit Brot und Salz und mit Geschenken / Sind sie *erschienen* im Palast / Latinus wollen sie begrüßen / Und bieten ihm die Freundschaft an» [17, с. 103], «...z chlebem, solą *przyczłapalo*/ Eneaszowych posłów grono, / Przynosząc darów też niemało, / Że chcą pokłonić się mu właśnie, / Zapoznać się i zaprzyjaźnić» [18, с. 118], «...послы пришли / Мол, с хлебом-солью *удружили*, / Да и подарки принесли. / Хотят Латину поклониться, / Знакомство завести, сдружиться» [9, с. 31], «...услышал царь Латин, / Что с хлебом-солью и дарами / Почтил его Анхизов сын, / Хотят водиться с ним троянцы / И *приплелись* от них посланцы» [10, с. 59]. Бурлеск на зовнішньокомпозиційному рівні нівелює будь-яку сакральність. Але бурлеск, власне, не сягає внутрішньосенсового рівня, тому це осквернення несправжнє, фальшиве, показне, винятково бурлескне, а насправді за своєю глибинною суттю воно універсальне, бо парадокс – одна з особливостей манери І. Котляревського.

Синтаксичні властивості мови перекладу визначають можливість збереження та відтворення в перекладі асидентичного зв'язку двох членів прикладки *хліб-сіль*. Притаманність цієї словоформи

парадигматиці російської мови зумовлює збереження у перекладах асиндетону, що «енергійніший, з особливо підкресленою ритмікою, створює враження стрімкості» [4, с. 419], а також сприяє новаторському словотворенню, наприклад: «Царя Латина хлебосольство / Пришлось троянцам по нутру» [10, с. 62]. Натомість у германських мовах відбувається заміна нехарактерних безсполучникових зв'язків більш звичними сполучниковими *bread and salt, Brot und Salz*, що «вирівнює» експресію фрази, надає розміреності висловлюванню.

Продовжуючи хліборобську тематику, натрапляємо на подвійне порівняння «Уже світовая зірница / Була на небі, як п'ятак / Або пшенична варяница, / І небо рділося, мов мак» [8, с. 237], засноване на метафоричній зовнішній схожості. Відображене в ньому шанобливе ставлення народу до хліба, а отже землеробську натуру, тісний зв'язок із землею та тим, що вирощено на ній, подибуємо і в М. Номиса: «Паляница – як пух, як дух, як милее щастя» [14, с. 540].

Попри те, що у вокабулярі кожної з мов перекладу існують численні власні семантичні аналогії, перекладачі вдало і виправдано, на нашу думку, зберігають саме авторський, надзвичайно експресивний та деталізований образ: «The morning star was in the sky quite low, / Big as a five-cent piece, indeed, / Like some boiled round wheat dough. / The firmament was strewn with poppy seed» [8, с. 237], «Der Morgenstern erschien am Himmel / Und war, wie eine Münze, rund / Und so groß, wie ein Weizenfladen, / Wie Mohn, wurde der Himmel rot» [17, с. 197], «Jutrzenka juz na niebie śliczna / Jak duży piąтак wyglądała, / Czy jak pierożek też pszeniczny, / I jak mak niebo czerwieniało» [18, с. 209], «Рассветная звезда в окошко / Уже виднелась, как пятак / Или пшеничная лепешка, / И небо рделось, точно мак» [9, с. 60], «Уж заряница не с полушку / Светилась в небе, а с пятак / Или с пшеничную галушку, / И небо рделось, словно мак» [10, с. 113]. В англійському, а ще наочніше в німецькому перекладах у порівняннях унаслідок використання різних сполучників розведено характеристики розміру та форми, чим досягається повнота і вичерпність образу «зірничі».

Щоб проаналізувати фразеологізм «Ох, ви на смертних дуже ласі! / Як грек на ніжинські ковбаси» [8, с. 211], звернемося до історичної довідки. «Ніжин стоїть на торговому шляху з Києва до Москви, саме це й визначило значення міста на декілька сторіч як одного з основних торгових міст імперії... Найбільше торгували ніжинці з Туреччиною, Польщею, Москвою» [11]. Надання місту в 1625 р. магдебурзького права та вигідне з торговельного погляду розміщення роблять Ніжин багатонаціональним. Крім українців, тут жили росіяни, греки, болгари, євреї, турки, перси, німці, поляки. Важливу роль у житті Ніжина відігравали греки. Богдан Хмельницький запросив їхніх купців до Ніжина і спеціальним універсалом 1657 р. надав їм великих пільг у торгівлі, які підтверджували потім усі наступні гетьмани й царі. 1657 р. грецькі купці заснували тут свою колонію. «Статистичні дані свідчать, що найбільше греків було у 1746 р. – 1800 осіб (7 % населення міста) (часи І. Котляревського. – Х. Г.)» [12]. Далі читаємо: «З 1675 р. Ніжин стає на ціле століття одним з найбільших торговельних центрів Лівобережжя... На ніжинські ярмарки місцеві чумаки привозили сіль з Криму, тараню з Дону, а туди одвозили ніжинські огірки...» [12]. Ковбаси ж, як зауважує В. Закладний, не належали до повсякденної їжі [3, с. 29], їх переважно готували до свят, «особливо своїм смаком і якістю вирізнялися вуджені (копчені) ніжинські ковбаси» [15]. Очевидно, це, як і тісне співіснування в побуті з численною на той час грецькою общиною витворило у творчій уяві поета таке промовисте порівняння. Можливо, в його основу лягла теорія про те, що ковбаса була винайдена греками, на користь якої наводять згадку цього продукту Гомером в «Одіссей».

Кальковане відтворення художнього порівняння в англійському перекладі «Oh, you are fond of mortal lovers, / Just like that Greek, who greedily devours / The Nizhyn sausages» [8, с. 211], вочевидь, розраховане не на безпосереднє розуміння закладеного концепту читачем, а автоматичне творення комічного ефекту в загальнотекстовій бурлескній площині. Натомість у німецькомовному перекладі «незрозумілий» читачеві атрибут вилучено: «Ihr seid auf Sterbliche so gierig, / Wie Griechen auf die feine Wurst» [17, с. 177]. Перебування в наближених історично-соціальних реаліях та тривала міжкультурна взаємодія уможливило повне концептуальне відтворення фрази російською та польською мовами: «Och, na śmiertelnych wy wciąż łasę! / Jak na nieżyńskie Grek kiełbasy» [18, с. 188], «Уж больно вы до смертных падки – / Что грек до нежинских колбас» [10, с. 102], водночас І. Бражнін вважає за потрібне – чи то задля уточнення, чи лексико-семантичної компенсації, чи підсилення образу – ввести у фразу семантично споріднене і ширше відоме порівняння «Вы до людей, как кот до сала, / Как грек до нежинских колбас» [9, с. 54].

Ідіома «убити (добру) грінку» означає «мати вигоду, користь, виграти що-небудь» [13, с. 170]. Аналогічне, проте стисле тлумачення подано і в коментарі до «Енеїди»: «убити грінку – виграти на чомусь» [7, с. 229]. Натрапляємо на цей фразеологізм і в М. Номиса [14, с. 470]. Його аналіз є доцільним у ширшому контексті: «Дідону мав він мов за жінку, / Убивши в неї добру грінку, / Мутив, як на селі москаль!» [8, с. 28]. Рядки про москаля відображають історично зумовлені міжетнічні та міжкультурні стереотипи, їхнє психологічне осмислення. Подібне є і в М. Номиса: «Москаль козака як раз огулить, а москаля й чорт не одурить» [14, с. 78], «Мутить, як у селі Москаль» [14, с. 182], тут основною рисою (національною, ментальною) москаля постає крутість, а козака – простодушність. Власне, «мутив, як на селі москаль» увиразнює стереотип крутість, хитрості, пошуку вигоди, а попередня ідіома «убивши в неї добру грінку» підсилює цей мотив. Не менш важливим для повноти тлумачення цього епізоду є образ Дідони, яку Еней-«москаль» зрештою покидає. Мотив солдата-москаля та покинутої ним дівчини надалі отримує широке застосування в українській поезії – згадати хоча б Шевченкове «кохайтесь чорнобриві, та не з москалями», «москаль любить жартуючи, жартуючи кине» тощо. Те, що І. Котляревський обирає для головного персонажа такі непривабливі характеристики, не є чимось надто дивним. По-перше, Еней не належить до цілком позитивних персонажів (як і всі інші персонажі поеми). Фактично, частка позитивних рис у його образі зовсім незначна. Пояснюється це не стільки часто приписуваним І. Котляревському реалізмом чи то його зачатками, а, власне, бурлеском, завданням якого є зобразити все з точністю до навпаки, «догори дном» [16], створити щонайменше два паралельні світи, шаблі у творі. По-друге, сам принцип творення травестії передбачає неодноразове перелицювання персонажів, бо й до троянців звертаються *ребятушки*. По-третє, І. Котляревський, свідомо чи підсвідомо поставивши за мету зберегти український фольклор, намагається якнайповніше наситити ним свою «Енеїду», що неможливо без контроверсійних у семантичному, але яскравих у стилістичному плані образів. По-четверте, така гра в слова І. Котляревського тільки підтверджує неординарність його мислення, гумористичне світобачення та непересічний поетичний талант.

У перекладах акцент майже повністю перенесено на другий фразеологізм на основі екзоніма москаль, а перший стає ніби тлом для нього – ідіома «убити грінку» описово передана тільки в польському та частково німецькому перекладах: «Dydonę miał za żonę niby, / Wygrawszy na tym bez ochyby, / Jak żołnierz na wsi, maćil pewny!» [18, с. 36], «Dido war ihm wie eine Gattin. / Nachdem ihm so viel Glück zuteil, / Verwirrte er so manche Seele» [17, с. 14]; найточніше в концептуальному плані – в англійському: «He treated Dido like his spouse, / As if he were the master of the house, / Confounding like a village Russ!» [8, с. 28] і вилучена в російських: «Дидону он считал за женку, / Забыл родимую сторонку, / Блажил, как на селе солдат» [9, с. 4], «Нисколько не боясь Юноны, / Заполучил Дидону в жены, / Мутил, как на селе солдат!» [10, с. 9], причому комічний ефект значно знижено в усіх.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином переклад фразеологізованих концепт-реалій загалом ґрунтується на двох підходах. Акцент робиться здебільшого на збереженні номінативної семи, а отже збереженні первинної конотації концепт-реалії, що особливо актуально в англійському та німецькомовному перекладах, де образна система формується в дещо відмінних від українських концептосферах. Досягається це найчастіше калькуванням у випадку менш відомих чи віддаленіших концептів або ж транслітерацією у випадках, більш характерних для цих мов перекладу. В протилежному разі наголос ставиться на збереженні фразеосеми і, відповідно, вторинної конотації концепт-реалії. Не становить великих труднощів це в перекладах російською та польською мовою, де існують численні аналогії, нерідко в тій же лексичній формі і з аналогічною семантикою, до більшості фразеологізмів. Цілком можливим видається збереження вторинної конотації і в аналізованих германських мовах, де воно повноцінно досягається способом гіперонімії чи дескриптивним перефразуванням. Непоодинокі, однак, і випадки, коли перекладачі уникають перекладу фразеологізму або замінюють його стилістично нейтральною конструкцією.

Дослідження в окресленому напрямі, особливо стосовно перекладів поеми «Енеїда» І. Котляревського, є доволі новаторським. Його можна продовжити, залучивши нові тематичні групи побутових реалій, наприклад, традиційні назви одягу, напоїв, що входять до складу численних фразеологізмів цього твору.

Джерела та література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додатками і доповненнями) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

2. Влахов С. Непереваемое в переводе / С. Влахов, С. Флорин // Мастерство перевода. – 1969. – Вып. 6. – С. 432–459.
3. Закладний В. П. Чого не їли предки наші. Українська кухня за «Енеїдою» І. П. Котляревського / В. П. Закладний, М. В. Закладний. – Полтава : Дивосвіт, 2005. – 184 с.
4. Захаров Ю. М. Пунктуація та синтаксис як засоби вираження «поетики припущень» у романі Уве Йонзона «Здогади про Якоба» / Ю. М. Захаров // Іноземна філологія. – 2004. – Вип. 113. – С. 414–423.
5. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.
6. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова кн., 2001. – 448 с.
7. Котляревський І. П. Енеїда : поема / І. П. Котляревський ; [комент. О. Ф. Ставицького]. – К. : Рад. шк., 1989. – 286 с.
8. Котляревський І. П. Енеїда. Ivan Kotliarevsky. Aeneid / І. П. Котляревський : [Translated by Bohdan Melnyk]. – Toronto : The Basilian Press, 2004. – 278 p.
9. Котляревский И. П. Энеида / И. П. Котляревский ; [пер. с укр. И. Бражнина]. – М. : Гос. изд-во худож. лит., 1953. – 224 с.
10. Котляревский И. П. Энеида / И. П. Котляревский ; [пер. с укр. В. Потаповой]. – М. : Гос. изд-во худож. лит., 1961. – 296 с.
11. Кузнецова В. Славная нежинская ярмарка [Электронный ресурс] / Валентина Кузнецова // День. – 1999. – 4 февр. – Режим доступа : <http://www.day.kiev.ua/ru/article/ukraina-incognita/slavnaya-nezhinskaya-yarmarka>
12. Ніжин [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Ніжин>
13. Словник української мови. В 11 т. Т. 2 / уклад. А. П. Білоштан, М. Ф. Бойко [та ін.]. – К. : [б. в.], 1971. – С. 170.
14. Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад. М. Номис ; упорядкув., прим. та вступ. ст. М. М. Пазяка. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
15. Шаповал Н. І. Технологія продукції ресторанного господарства. Полтавська кухня [Електронний ресурс] : навч. посіб. / Н. І. Шаповал. – Режим доступу : <http://thinbook.org/book/239-technologiya-produkciyi-restorannogo-gospodarstva-poltavska-kuxnya-navchalnij-posibnik-shapoval-ni-7-12-tradicijni-stravi-poltavskoyi-kuxni.html>
16. Шевчук В. «Енеїда» І. Котляревського в системі українського бароко / В. Шевчук // Дивослово. – 1998. – № 3. – С. 6–11.
17. Kotljarev'skyj I. Aeneida / Ivan Kotljarev'skyj ; [Deutsch von Irena Katschaniuk-Spiech; hrsg. von Leonid Rudnytzky, Ulrich Schweier]. – München : Ukrainische Freie Universität, 2003. – 242 s.
18. Kotlarewski I. Eneida / I. Kotlarewski ; w tłumaczeniu Piotra Kuprysia. – Lublin : Wyd-wo KUL, 2008. – 271 s.

Гаврилюк Кристина. Воспроизведение фразеологизированных концепт-реалий поэмы «Энеида» И. Котляревского в иностранных переводах (на основе наименований традиционных кушаний). Статья посвящена проблеме перевода отдельных фразеологизированных концепт-реалий поэмы «Энеида» И. Котляревского на английский, немецкий, польский и русский языки. На основе семантической выборки анализируются единицы, центральным элементом которых являются названия традиционных украинских кушаний. В художественной среде подобные структуры обретают вторичную фразеологическую коннотацию. Соответственно, переводческий выбор должен быть сделан в пользу воспроизведения не первичного значения центральной смысловой единицы как собственно реалии, а вторичного как составной фразеологизма. В процессе анализа становится очевидным, что на выбор способа воспроизведения влияет степень родства языков оригинала и перевода. Тесные генеалогические связи помогают в большей мере сохранить концептуальное наполнение реалий, в том числе и приобретенное в процессе их фразеологизации в связи с существованием аналогичных концептов. Определено, что основными способами сохранения вторичной коннотации фразеологизированных концепт-реалий в близких (польский, русский) языках является транслитерация, в отдаленных (английский, немецкий) – гиперонимическое переименование или дескриптивное перефразирование.

Ключевые слова: поэма «Энеида», фразеологизированная концепт-реалия, концептуальное наполнение, вторичная коннотация, способ перевода.

Havrylyuk Khrystyna. Rendering Phraseological Conceptual Realia of I. Kotliarevskyi's Poem "Aeneid" Based on Traditional Names of Dishes in Foreign Translations. The article represents the analysis of ways of rendering phraseological conceptual lexical realia (core element – names of traditional dishes) in foreign translations of the "Aeneid" by I. Kotliarevskyi. In a literary piece such structures tend to acquire a secondary phraseological connotation. Therefore, the specific lexicon loses its primary identity and should be viewed as part of a phraseological

unit and reproduced accordingly. The analysis shows that genealogical proximity or remoteness has a crucial impact on the choice of a translation method. Close genetic ties between a source and target language contribute to a fuller representation of conceptual meaning in translation including one obtained through phraseologization which is due to existing semantic analogies. The major ways of preserving a secondary connotation of phraseological conceptual lexical realia are transliteration for close languages (Polish, Russian) and hypernymic renomination or descriptive paraphrasing for distant languages (English, German).

Key words: the poem “Aeneid”, phraseological conceptual lexical realia, conceptual meaning, secondary connotation, way of rendering.

Стаття надійшла до редколегії
14.05.2014 р.

УДК 821.161.2

Лех Гемза

Один стих – целая философия (о стихотворении «Całe życie przed tobą...» Станислава Бараньчака)

В статье представлено образное богатство стихотворения польского писателя Станислава Бараньчака «Całe życie przed tobą...», определена его связь с другими поэтическими произведениями.

Ключевые слова: философия, разговор, гуманизм, «Новая Волна», новые задания, ситуативность.

Постановка научной проблемы и её значение. Вначале представим обыденную и вовсе не научную ситуацию. Для среднестатистического читателя она не только отождествляется с непониманием, но и показывает, в какой степени мы перестаём замечать другого человека. Сосредотачиваясь на собственном *ego* (как и на собственном *libido*), мы теряем контакты с окружающей средой, в лучшем случае они становятся для нас проблематическими. С ностальгией вспоминаем текст Тувима «Przy okrągłym stole», где тема представлена при помощи неоконченного разговора, который следовало бы продолжить и закончить:

*A może byśmy tak, jedyne,
Wpadli na dzień do Tomaszowa?
[...]
W tym białym domu, w tym pokoju,
Gdzie cudze meble postawiono,
Musimy skończyć naszą dawną
Rozmowę smutnie nie skończoną [4, s. 220].*

Тема литературного и философского разговора остаётся актуальной до сегодняшнего дня. Цель нашей публикации – представить его измерение в стихотворении Станислава Бараньчака.

Изложение основного материала и обоснование полученных результатов исследования. В прошлом остались те времена, когда разговор выступал формой искусства (хотя бы в высших слоях общества). Так или иначе, это была жизнь во имя других, посвящение им времени и внимания. Даже если до наших дней дошли всего лишь обрывки этого мировоззрения, и нашу тоску по простым формам бытия во имя других и с другими мы выражаем, просматривая тайком сериалы, поэзия подошла к этому вопросу более жестоко – «каждодневный речевой вздор» принято считать неавтентичным, банальным, неувлекательным. Это подчёркивает Светлицкий в известном произведении «Nieprzysiadalność»:

*spotykam j. p.
jest pijany jak świnia
a ja jestem trzeźwy
jak świnia*